

DOI: 10.7596/taksad.v7i2.1379

Citation: Köksal Akyol, A., & Bilbay, A. (2018). Ergenlerin Akran Zorbalığı Yapmaları, Zorbalığa Maruz Kalmaları ve Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 667-675. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1379>

Ergenlerin Akran Zorbalığı Yapmaları, Zorbalığa Maruz Kalmaları ve Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Examination of the Correlation between Peer Bullying, Exposed to Bullying, and Empathic Tendencies of Adolescent

Aysel Köksal Akyol¹, Asuman Bilbay²

Abstract

The purpose of this study is to examine the correlation between peer victimization, being exposed to victimization, and empathic tendencies in adolescent and to determine whether or not gender of the adolescent had an effect on peer victimization, being exposed to victimization, and empathic tendency. The study was conducted via survey method. The sample group of the study consisted of 185 student studying at the seventh and eighth grades of a secondary school, which was affiliated with Sivas Directorate of National Education and randomly determined, during spring term of the school year of 2015-2016. The data were collected by using "Peer Bullying Scale- Adolescent Form" developed by Pişkin and Ayas (2007) in order to determine the students bullying (bully), and being exposed to bullying (victim), and the "Child and Adolescent KA-SI Empathic Tendency Scale" developed by Kaya and Siyez (2009) to determine empathic tendencies of students. The data were analyzed by using Pearson's Correlation test for determining the correlation between peer victimization, being exposed to victimization and empathic tendencies in adolescent and t test for determining the effect of gender on peer victimization, being exposed to victimization and empathic tendencies. As a result of these analyses, it was observed that there was no correlation between peer victimization and empathic tendency ($p>0.05$) and there was a negative correlation between the peer victimization and empathic tendency ($p<0.01$). It was also revealed that gender of the adolescent had no effect on peer victimization and being exposed to victimization ($p>0.05$), however, it was found that this led to a difference on empathic tendency in favor of girls ($p<0.01$). As a result of the study and in accordance with the results, suggestions were offered to the researchers, and members of profession working with children.

Keywords: Peer victimization, Bully, Victim, Empathic tendency.

¹ Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü.

² Öğr. Gör. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı.

Öz

Bu çalışmanın amacı; ergenlerin akran zorbalığını yapmaları, zorbalığa maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ile akran zorbalığını yapma, zorbalığa maruz kalma ve empatik eğilim üzerinde ergenlerin cinsiyetinin etki edip etmediğinin belirlenmesidir. Araştırma tarama modelindedir. Araştırmada çalışma grubu 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar döneminde, Sivas Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı tesadüfi olarak belirlenen bir ortaokulun yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden 185 öğrenciden oluşmuştur. Veriler; zorbalık yapan (zorba) ve zorbalığa uğrayan (kurban) öğrencileri belirlemek için Pişkin ve Ayas'ın 2007'de geliştirdiği "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu" ve öğrencilerin empatik eğilimlerini belirlemek için Kaya ve Siyez'in (2009) geliştirdiği "KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde; ergenlerin akran zorbalığını yapmaları, zorbalığa maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Pearson Korelasyon testi, cinsiyetin akran zorbalığı, zorbalığa maruz kalma ve empatik eğilim üzerindeki etkisini belirlemek için t testi kullanılmıştır. Yapılan bu analizler sonucunda; zorbalığa maruz kalmayla empatik eğilim arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı ($p>0,05$), akran zorbalığı yapmayla empatik eğilim arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu ($p<0,01$) görülmüştür. Ergenlerin cinsiyetlerinin akran zorbalığını yapma ve zorbalığa maruz kalma üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ($p>0,05$), ancak empatik eğilim üzerinde kızlar lehine bir farklılığa neden olduğu ($p<0,01$) belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda, elde edilen bulgular ışığında araştırmacı ve çocuklarla çalışan meslek elemanlarına önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, Zorba, Kurban, Empatik eğilim.

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, ilk sosyalleşme deneyimlerini ve topluma ilişkin düşünce kalıplarını, aileden sonra okul ortamında kazanma imkânı bulur. Okul, çocuğun akran gruplarına girmesini kolaylaştıran bir işleve sahiptir. Akran ilişkilerinde çocukların kendisini başkasının yerine koyması ve diğer kişinin duygularını anlaması olarak ifade edilen empati becerisi oldukça önemlidir. Empati becerisine sahip olmanın şiddet içeren ve saldırgan davranışları azaltmada etkisinin olduğu söylenebilir. Düşük empati becerisine sahip olma ile antisosyal davranışlara sahip olma ya da zorbalığın nedensel olarak ilişkili olabileceği bilinmektedir.

Çocukluk dönemindeki zorbaca davranışlar, normal gelişimin parçası olarak kabul edilmiştir. Ancak, pek çok araştırma sonucunda birçok ülkede zorbaca davranışların okul çağında ve ergenlik döneminde madde kullanmak ve erken yaşta cinsel deneyim yaşamak gibi davranışlardan daha önemli bir problem olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde zorba ve zorbalık kavramlarına ilişkin farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Türk Dil Kurumuna göre zorba, gücüne güvenerek hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan kişi olarak ifade edilmekte; zorbalık ise bu davranışları uygulamak olarak ifade edilmektedir. (TDK, 2018). Olweus'a göre ise zorbalık saldırganlık içeren bir davranıştır ve özellikle aralarında güç dengesizliği olan bireylerde rastlanır. Karşı tarafta yer alan bireylere zarar ya da sıkıntı yaşatmak amaçlanır ve zaman içinde yinelenir. Zorbalık; akranlar arasındaki istismar davranışdır ve çocuk istismarı, aile içi şiddet gibi diğer istismar çeşitleri ile birçok ortak özelliğe sahiptir. Zorbalık; fiziksel, sözel olabileceği gibi doğrudan ya da dolaylı diğer yöntemler kullanılarak yapılabilir (Alikaşifoğlu, 2009). Zorbalık, diğerlerine karşı yapılan ve onlara zarar veren bir şiddet türüdür (Beane, 2005). Okullarda gözlenen zorbalık olayları da "akran zorbalığı" kapsamı içinde ele alınmaktadır. Zorbalık konusundaki bilimsel çalışmaların öncüsü olan Olweus (1993) okul zorbalığını; "Bir öğrenci, bir veya daha fazla öğrenci tarafından zaman içerisinde, tekrarlanan bir biçimde olumsuz davranışlarla karşı karşıya bırakılıyorsa, bu kişiye zorbalık yapılmaktadır (ya da bu kişi kurbandır)" şeklinde tanımlamıştır (Akt. Kavşut; 2009). Bir davranışa zorbalık denilebilmesi için üç esas ölçüte sahip olması gerekir. Bu ölçütler; kasten zarar verme maksatlı saldırgan davranışlar olması, eylemin sürekli olması, zorbalık uygulayan ile zorbalığa maruz kalan arasında fiziki ya da psikolojik bakımdan güç dengesizliğinin olmasıdır (Harris, 2009; Pişkin ve Ayas, 2011).

Akran zorbalığını önleyebilmek için zorbalık uygulayan ve zorbalığa maruz kalanları tanımak ve bunlar arasındaki farkları bilmek önemlidir. Bu amaçla yapılan çalışmalarda, zorbalığa karışan okul çağı çocuklarının sınıflandırıldığı ve her birinin ayırt edici özelliklerinin saptandığı görülmektedir. Bu çalışmalarda zorbalık olaylarına karışan çocuklar genellikle üç ayrı gruba ayrılmaktadır. Zorba çocuklar, kendilerinden daha güçsüz olan akranlarına zorba davranışlar uygulayanlardır. Kurbanlar, kendilerine göre güçlü çocukların zorba davranışlarına maruz kalanlardır. Hem zorbalar hem de kurbanlar ise bazen zorbalık uygulayan, zaman zaman da diğerlerinin zorba davranışlarına maruz kalanlardır (Pişkin, 2002). Akran zorbalığı uygulayan çocukların ortak özellikleri şöyle sıralanabilir; zorbalar, saldırganlığın ve şiddetin çok sık görüldüğü ailelerden gelmektedir. Yetişkin oldukları zaman bu çocukların yarısından çoğu suça yatkınlık gösterir. Ailede model alabileceği yetişkinler arasında istismar yaygındır. Sosyal becerilerinde ve ilişki kurma biçimlerinde yetersizlikler söz konusudur. Saldırgan ve dürtüsel kişiliğe sahiptir, erkeklerde genellikle fiziksel güçlülük de söz konusudur (Sutton, 2001; Güvenir, 2005). Akran zorbalığı uygulayan çocuklar empati kurma yeteneğinden de yoksundur (Olweus, 1997; Arsenio ve Lemerise, 2001; Gini, Albiero, Benelli ve Altoe, 2007; Güvenir, 2005).

Empati, insanların kendilerini başkalarının yerine koyması ve onların duygularını ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlaması olarak tanımlanabilir (Eisenberg ve Strayer, 1987; Dökmen, 2008). Liew ve arkadaşlarına (2003) göre empati, korku, endişe ya da başkalarının hislerini düşünmekten ortaya çıkan etkili tepki davranışıdır. Empatik iletişimin olduğu öğeleri inceleyen kuramsal görüşe göre, empatide bilişsel ve duygusal öğelerin varlığından söz edilmektedir. Empatinin bilişsel yönü ile kastedilen, "bireyin karşısındaki kişinin hislerini anlaması", duygusal yönü ile kastedilirse "bireyin karşısındaki kişinin hissettiklerini hissetmesidir" (Gladstein, 1983). Bilişsel empati; perspektif alma, Zihin Teorisi ve empatik doğruluk ifadeleriyle de tanımlanmaktadır (Schreiter, Pijnenborg ve Rot 2013). Duygusal empati gibi bilişsel empati de sosyal yararlı davranışlara katkı sağlamaktadır (Schreiter vd.,2013; Tully vd., 2015). Empatinin bilişsel ve duygusal boyutunun yüksek düzeyde olması, bireyin farkındalık düzeyinin artmasını ve diğer insanlarla istenilen düzeyde ve nitelikte ilişki kurmasını sağlamaktadır. Empatinin her iki boyutunun etkin olarak kullanılması, karşıdaki bireyin duygu ve düşüncelerinin anlaşılmasını olumlu etkilemektedir (Öz, 1998).

Türkiye’de ve yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde; farklı öğretim kademelerinde akran zorbalığını ele alan çalışmaların (Olweus, 1997; Kapıcı, 2004; Pekel, 2004; Genç, 2007; Takış, 2007; Harris, 2009; Sutton, 2001; Arsenio, ve Lemerise, 2001; Dölek, 2002; Pişkin, 2002; Pişkin ve Ayas, 2011; Pişkin ve Ayas, 2015); empatik eğilim ile ilgili çalışmaların, özellikle de empatik eğilimin çatışma çözme ve saldırganlıkla ilişkisini inceleyen çalışmaların (Gladstein, 1983; Ünal, 1997; Duru, 2002; Erçoban, 2003; Rehber, 2007; Genç, 2007; Rehber ve Atıcı, 2009; Filiz, 2009; Solak, 2011; Yiğitbaş vd., 2013; Schreiter vd., 2013; Tully vd., 2015) ve akran zorbalığı ile empatik eğilim arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler açısından inceleyen çalışmaların (Dautenhahn ve Woods, 2003; Liew vd., 2003; Jolliffe ve Farrington, 2006; Gini vd., 2007; Kandemir ve Özbay, 2009; Jolliffe ve Farrington, 2011; Kaya ve Siyez, 2011) yapıldığı görülmüştür. Ancak empatik eğilim ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen ve özellikle de akran zorbalığı ile empatik eğilim arasındaki ilişkide cinsiyet değişkeninin etkisini ortaya koyan çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Ayrıca, empatik eğilim ile akran zorbalığı arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu, empatik eğilimi yüksek olan bireylerde akran zorbalığının olmayacağı düşünülmektedir. Ergenlik döneminde olan çocuklarda da bu iki özellik arasındaki ilişkinin ortaya konmasının yapılacak destek çalışmalarında yarar sağlayacağı ön görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı; ergenlerin akran zorbalığını yapmaları, zorbalığa maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ile akran zorbalığını yapma, zorbalığa maruz kalma ve empatik eğilim üzerinde cinsiyetin etki edip etmediğinin belirlenmesidir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma tarama modelindedir. Tarama modeli, birçok elemandan meydana gelen bir evrende, evrenle ilgili genel bir hükme ulaşmak maksadıyla evrenin tamamı veya bu evreni temsil edecek bir grup, örnek veya örneklem üzerinde uygulanan tarama düzenlemesidir. Model; iki ya da daha fazla değişken arasında beraber bir değişimin varlığını ve bu değişimin derecesini ortaya koymayı amaçlamaktadır (Karasar, 2007).

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar döneminde, Sivas Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı tesadüfi olarak belirlenen bir ortaokulun, yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden 185 öğrenciden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları ve Uygulama

Veriler, zorbalık yapan (zorba) ve zorbalığa uğrayan (kurban) ergenleri belirlemek için Pişkin ve Ayas'ın 2007'de geliştirdiği "Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu" ve ergenlerin empatik eğilimlerini ortaya çıkarmak için Kaya ve Siyez'in (2009) geliştirdiği "KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu akranlarına "Zorbalık Uygulayan (Zorba)" ve "Zorbalığa Maruz Kalan (Kurban)" ları tespit etmek için altı faktör ve 53 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler; Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, İzolasyon, Söylenti Çıkarma ve Yayma, Eşyalara Zarar Verme ve Cinsel Zorbalık ile ilgili ifadeleri içermektedir. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu iki paralel ölçekten oluşmaktadır. Bu ölçekler "Zorba Ölçeği" ve "Kurban Ölçeği" olarak adlandırılmış, aynı maddelerin değişik şekilde yöneltilmesinden oluşmaktadır. Zorba Ölçeğinde bulunan söz ve davranışların öğrenciler tarafından ne kadar sık yapıldığını, Kurban Ölçeğinde ise bu sözlere ve davranışlara ne kadar sık maruz kaldıklarını belirtmeleri istenmektedir. Ölçeğin zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma boyutlarından alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar 53 ila 265 dir. Puanların yükselmesi ile zorbalık yapma ve kurban olma düzeyi de yükselir. Ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak için yapılan doğrulayıcı faktör analizinde modelin kuramsal ve istatistiki açıdan uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini ortaya koymak amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları; Kurban boyutu için .93 olarak; zorba boyutu için ise .92 olarak bulunmuştur (Pişkin ve Ayas, 2015).

KA-Sİ Ergen Formu, toplamda 17 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 10 tanesi duygusal, 7 tanesi ise bilişsel empatiyi ölçmektedir. Cevaplama şekli dört dereceli bir yapıdadır. Ölçekten elde edilen puan yükseldikçe empatik eğilim artmaktadır, puan azaldığında ise empatik eğilim de düşmektedir. KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği ergen formunun geçerliliği için yapılan analizlerde iki faktörlü yapının uygun olduğu belirlenmiştir. Ergen formunun alt ölçekleri ile ölçeğin tümüne yönelik Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı, alt ölçeklerin korelasyon katsayıları ve test, tekrar test güvenilirlik katsayıları ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymuştur (Kaya ve Siyez, 2010).

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde; ergenlerin akran zorbalığını yapmaları (zorba), zorbalığa maruz kalmaları (kurban) ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amacıyla Pearson Korelasyon testi uygulanmıştır. Pearson Korelasyon testi iki değişkenin birbiriyle ilişkisinin miktarını bulup yorumlamak için kullanılır. Korelasyon katsayısı 1.00 ise, değişkenler arasında mükemmel pozitif ilişki olduğu; -1.00 ise değişkenler arasında mükemmel bir negatif ilişki olduğu; 0.00 ise, iki değişken arasında ilişki olmadığı söylenebilir (Büyüköztürk, 2007). Cinsiyetin akran zorbalığı (zorba), akran zorbalığına maruz kalma (kurban) ve empatik

eğilim üzerindeki etkisini belirlemek için ise t testi uygulanmıştır. T testi ise iki örneklem ortalamaları arasındaki farkın manidar olup olmadığını ortaya koymak amacıyla uygulanır (Büyüköztürk, 2007).

Bulgular

Tablo 1’de akran zorbalığı ile empatik eğilim arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik korelasyon analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ile KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek için Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Empatik Eğilim
Akran zorbalığı (kurban)	-.082
Akran zorbalığı (zorba)	-.214**

Tablo 1’e göre ergenlerin akran zorbalığına maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan Pearson Korelasyon testi sonucunda, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ile KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Tablo 2’de cinsiyetin akran zorbalığı ile empatik eğilim üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik T testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 2: Cinsiyet Göre Akran Zorbalığı Alt Ölçekleri ve KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçek Puanları T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	S	Sd	t	p
Kurban Ölçeği	Kız	85	1,92	.63	183	-1.51	.131
	Erkek	100	2.07	.69			
Zorba Ölçeği	Kız	85	1.77	.67	183	-1.22	.103
	Erkek	100	1.89	.72			
Empatik Eğilim Ölçeği	Kız	85	3.24	.53	183	4.58	.000
	Erkek	100	2.85	.58			

Tablo 2’ye göre, ergenlerin cinsiyetlerinin Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ile KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ($p>0,05$) ancak empatik eğilimleri üzerinde ise kızlar lehine manidar bir farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada ergenlerin akran zorbalığını yapmaları (zorba), zorbalığa maruz kalmaları (kurban) ve empatik eğilimleri arasındaki ilişki ile akran zorbalığını yapma, zorbalığa maruz kalma ve empatik eğilim üzerinde cinsiyetin etki edip etmediği incelenmiştir. Ergenlerin akran zorbalığı yapmaları, akran zorbalığına maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon testinin sonucunda, akran zorbalığına maruz kalma (kurban) ile empatik eğilim arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Kaya ve Siyez'de (2011) yaptıkları araştırmada, sadece duygusal ve bilişsel empati değişkenlerinin akran zorbalığını açıklamada yetersiz olduğunu, ancak akran zorbalığı gruplarını ayırmak için belirleyici değişken olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Jolliffe ve Farrington (2011) tarafından yapılan çalışmada düşük empati düzeyi ile fiziksel şiddet arasındaki ilişki incelenmiş ve sonuçta düşük bilişsel empati ile fiziksel şiddet arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Akran zorbalığı ile ilgili yapılan çalışmalarda zorbalığa maruz kalanların (kurban), kişilik özellikleri arasında özsayılarının düşük olması, zamanlarının çoğunu yalnız geçirmeleri, sosyal uyumlarının zayıf olması, iletişim problemleri yaşamaları gibi birtakım özellikler sayılmaktadır. Bu özellikler bireylerin empati kurmalarını zorlaştıran özelliklerdir. Araştırmanın sonucunda da bu özelliklere sahip olan çocukların zorbalığa uğramaları ve empatik eğilimleri arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatürde akran zorbalığı ve empatik eğilim arasında ilişkinin varlığını ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Kandemir ve Özbay (2009) araştırmalarında, öğrenciler için sınıfta algılanan empatik atmosfer ile zorba davranışlar arasında düşük seviyede ters ve doğrusal manidar ilişki bulmuşlardır. Algılanan empatik atmosfer artarken zorba davranışların azaldığı ortaya çıkmıştır. Gini ve diğ. (2007) tarafından yapılan araştırmada ise erkek çocuklar için, zorba davranış göstermenin empati düzeyilerindeki düşüklük ile ilişkili olduğu ve empati ile şiddete maruz kalanlara yardım etme arasında da pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Filiz'in (2009) çalışmasında, lise öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleriyle saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki incelemiş ve sözlü saldırganlık dışında negatif yönde bir ilişki bulmuştur. Araştırma sonucunda saldırganlık düzeyi yükseldikçe empatik eğilim düşmektedir. Dökmen (1988), insanlara karşı genellikle negatif tavırlarda bulunan, kişilik yapıları çatışmaya yatkın olan bireylerin, iletişim kaynaklı problem yaşama potansiyellerinin yüksek, empati kurma potansiyellerininse daha düşük olacağını belirtmiştir. Empatik beceri düzeyi yüksek olan çocukların küçük yaşlardan itibaren paylaşma, yardımlaşma, işbirliği, fedakârlık gibi prososyal davranışlara sahip olma ve duygusal tepkilerini düzenleme, özenetim kazanma gibi kişisel özellikleri daha yüksektir. Akran zorbalığı yapan çocuklar ise saygısız, saldırgan, yıkıcı ve otokontrolleri zayıf çocuklardır. Kurbanlarına karşı empatik beceri düzeyleri oldukça düşüktür. Benzer şekilde Sardoğan ve Kaygusuz (2006) çalışmalarında kişilerin empatik eğiliminin arttıkça zorba davranışlar sergilemelerinin azaldığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Ergenlerin cinsiyetlerinin akran zorbalığı yapma ve akran zorbalığına maruz kalmaları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı, empatik eğilimleri üzerinde ise kızlar lehine manidar bir farklılık olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Dölek (2002) tarafından yapılan çalışmada da kızlar ve erkekler arasında zorbalığa maruz kalmada anlamlı bir farklılık ortaya çıkmazken, erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık uyguladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Alandaki diğer araştırma sonuçları incelendiğinde pek çok çalışmada cinsiyetin akran zorbalığı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmüştür. Kapıcı (2004) araştırmasında cinsiyetin zorbalığa maruz kalıp kalmamada etkili olup olmadığını araştırmış ve zorbalık alt boyutlarından sözel zorbalığa erkek öğrencilerin daha fazla maruz kaldığı görülmüştür. Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005) tarafından yapılan araştırmada ise zorba ve zorba/kurban grupta yer alan erkek çocukların kız çocuklardan daha fazla olduğu görülmüştür. Wolke ve ark. (2001), Jolliffe ve Farrington (2006) ise yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlara oranla daha fazla zorbalık kurbanı ve faili olduğu yönünde bulguya ulaşmışlardır. Genç (2007) tarafından yapılan çalışmada da hem zorba hem de zorbalığa maruz kalma yönünden cinsiyetin önemli bir etken olduğu ve erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık davranışları uyguladıkları sonucu görülmüştür. Pişkin (2002), Pekel (2004), Koç (2006), Takış (2007), Coşkun (2008) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre; zorbalık yapan erkek öğrencilerin sayılarının kız öğrencilerden anlamlı şekilde fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Pekel (2004); çalışmasında akran zorbalığının cinsiyetler arasında kurban olma açısından karşılaştırmış, kız çocuklarının genelde hem erkek hem de kızlar tarafından, erkek çocukların ise erkekler tarafından akran zorbalığının kurbanı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akran zorbalığı uygulayan erkekler kızlara göre daha fazladır ve kızlar erkekler tarafından zorbalığa uğradıklarını nispeten daha fazla oranda bildirmektedirler. Ayrıca zorbalık kurbanı erkeklerin yüzdesi de oldukça fazladır. Doğrudan zorbalığın erkekler arasında büyük bir problem olmasının yanı sıra kızlar arasında da zorbalık söz konusudur. Zorbalığın fiziksel boyutu kızlar arasında daha az yaygındır. Kızlar genellikle iftira, dedikodu yayma, gruptan kasıtlı olarak dışlama gibi zarar vermenin daha ince ve dolaylı yollarını kullanırlar (Olweus, 1997; Jolliffe ve Farrington, 2006). Pek çok araştırma zorbalık olaylarına erkeklerin daha çok zorba veya kışkırtıcı olarak, kızların ise daha çok izleyici veya mağdur olarak katıldığını belirtmesine rağmen, tam tersine erkek çocukların kız çocuklardan daha fazla mağdur olduğunu gösteren araştırma bulguları da mevcuttur (Kavşut, 2009; Yaman vd., 2011). Akran zorbalığına maruz kalmada erkek çocuklarının mağdur olduğunu gösteren araştırmaların varlığı, günümüzde toplumsal cinsiyet

rollerine ve sosyal normlara bakış açısının değiştiğini, ailelerin çocuklarını geleneksel yaklaşımlar yerine modern yaklaşımlara göre yetiştirdiklerini erkek çocukların davranışlarında saldırganlığın fiziksel ve dürtüsel yansımalarını onaylanmadıklarını göstermektedir.

Cinsiyetin empatik eğilimleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan t testinin sonucunda ise kızlar lehine manidar bir farklılık olduğu ($p < 0,01$) belirlenmiştir. Alan yazında empatik eğilim ve cinsiyet ilişkisini ele alan çalışmalara bakıldığında araştırma sonucuyla tutarlı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Rehber (2007) yaptığı araştırmada erkeklerin empatik eğilimlerinin kızların empatik eğilimlerine göre düşük olduğu ve kız öğrencilerin problem çözme becerilerinin de yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Erkeklerin çatışma çözme davranışı saldırganlık alt boyutu kız öğrencilere kıyasla yüksek bulunmuştur. Solak (2011) tarafından yapılan çalışmada atılganlık ve empatik eğilim bakımından kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha atılgan ve empatik eğilime sahip oldukları bulunmuştur. Filiz'in (2009) çalışmasında; kız öğrencilerin empatik eğilim puanları, erkek öğrencilerin ise saldırganlık puanları yüksek çıkmıştır. Erçoban (2003), Ünal (1997), Duru (2002) ve Karakaya (2001) araştırmalarında empatik eğilim düzeylerinin kız öğrenciler lehine farklılaştığını, kızların empatik eğilim puanlarının ortalamasının erkeklere göre manidar biçimde farklı olduğunu bulmuştur. Cinsiyete göre empatik eğilimde ortaya çıkan farklılığın temel sebebi olarak, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde genellikle kız çocuklarının etrafındaki insanlara karşı daha anlayışlı, daha duyarlı ve uyumlu olmaları konusunda yönlendirilmesinin geldiği söylenebilir. Kızlar erkeklere göre daha duygusal yapıya sahiptir. Aileler erkek çocuklarına güçlü, otoriter ve sert olmaları gerektiğini öğretmektedir. Bu nedenle erkekler kızlara göre duygularını ifade etmekte daha fazla zorlanırlar. Bu özelliklerin, kız çocuklarının empatik eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olmasına neden olduğu söylenebilir. Kız çocukları kendilerini başkalarının yerine koyma, duygularını ifade etme becerisinde ve yaşanan çatışma durumlarında daha olumlu davranışlar sergileme konusunda erkeklere oranla daha yeterlidir.

Öneriler

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda birtakım önerilerde bulunulmuştur;

- Okullarda, ihtiyaç analizleri yapıldıktan sonra çocuklar arasındaki zorbalığı önlemeye yönelik çalışmalar planlanabilir.
- Hem çocuklar hem de ailelere yönelik zorbalıkla baş edebilme becerisi kazandıracak ve empatik eğilimi artıracak eğitim programları düzenlenebilir.
- Anne babaların çocuklarına yönelik zorbalık uygulamaları ile çocukların akran zorbalığı uygulamaları ya da maruz kalmaları arasındaki ilişkiye bakılabilir.
- Anne babaların empatik becerileri ile çocukların empatik becerileri arasındaki ilişki incelenebilir.
- Akran zorbalığını önlemeye ve empatik eğilimi artırmaya yönelik olarak uygulanacak eğitim programının etkililiğini incelemeye yönelik deneysel araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça / References

- Alkaşifoğlu, M. (2009). Akranlar ve şiddet. Tülay Erkan (Ed.). *Çocuk ve Şiddet Çalıştayı*. İstanbul: Golden Print.
- Arsenio, W. F. & Lemerise, E. A. (2001). Varieties of childhood bullying: Values, emotion processes and social competence. *Social Development*. (10), 59-73.
- Beane, A. L. (2008). *Protect your child from bullying*. USA: Jossey-Bass.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 7. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Coşkun, G. (2008). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile problemlerini internet kullanımları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Dautenhahn, K. & Woods, S. (2003). Possible Connections Between Bullying Behaviour, Empathy and Imitation. *Procs 2nd Int Symp on Imitation in Animals and Artifacts*. 68-77.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1-2), 155-190.
- Dökmen, Ü. (2008). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. 39. Basım. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Bir Önleyici Program Modeli*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Duru, E. (2002). Öğretmen adaylarında empati-yardım etme eğilimi ilişkisi ve yardım etme eğiliminin bazı psikososyal değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(15).
- Eisenberg, N. & Strayer, J. (1987). *Empathy and its development*. New York: Cambridge University Press.
- Erçoban, S. (2003). *İlköğretim II. Kademesindeki Branş Öğretmenlerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Filiz, A. (2009). *Farklı Lise Türlerindeki Öğrencilerin Empatik Eğilimleri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gladstein G. A. (1983). Understanding empathy: Integrating counseling, developmental, and social psychology perspectives. *Journal of Counseling Psychology*, 30, 467-482.
- Genç, G. (2007). *Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Gini, G.; Albiero, P.; Benelli, B. & Altoe, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior*. 33, 464-476.
- Güvenir, T. (2005). *Okulda akran istismarı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Harris, M. J. (2009). Taking bullying and rejection (Inter) Personally: benefits of a social psychological approach to peer victimization. M. J. Harris (Ed.), *Bullying, rejection, and peer victimization: A social cognitive neuroscience perspective* (pp. 3-23). New York: Springer Publishing Company.
- Jolliffe D. & Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior*. 32, 540-550.
- Jolliffe D. & Farrington, D. P. (2011). Is low empathy related to bullying after controlling for individual and social background variables? *Journal of Adolescence*, 34(1), 59-71.
- Kandemir M. & Özbay Y. (2009). Sınıf içinde algılanan empatik atmosfer ile benlik saygısı arasındaki etkileşimin zorbalıkla ilişkisi. *İlköğretim Online*, 8(2), 322-333.
- Kapıcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37, 1-13.
- Karakaya, D. A. (2001). *Akdeniz Üniversitesi'ndeki Hemşirelik Öğrencilerin Empati Becerileri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (17. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavşut, F. (2009). *Ergenlerde Akran Zorbalığı ve Duygusal Zekâ Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Kaya, A. & Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*. Sayı: 156, 110-125.
- Kaya, A. & Siyez, M. D. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12(2), 23-43.

- Koç, Z. (2006). *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Liew, J.; Eisenberg, N.; Losoya, S. H.; Fabes, R. A.; Guthrie, I. K. & Murphy, B. C. (2003). Children's physiological indices of empathy and their socioemotional adjustment: does caregivers expressivity matter? *Journal of Family Psychology*, 17(4), 584-597.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. 12 (4), 495-510.
- Öz, F. (1998). Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilimleri, empatik becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişkisi, *C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2 (2).32-38.
- Pekel, N. (2004). *Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pekel Uludağlı, N. & Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56), 77-92.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2, 531-562.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2011). Akran zorbalığı ölçeği: Çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı: 23, 1-12.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2015). Akran zorbalığı ölçeği: Ergen formu. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı: 50, 316-324.
- Rehber, E. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Adana.
- Rehber, E. & Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(1), 323-342.
- Sardoğan, M. E. & Kaygusuz, C. (2006). Antisosyal kişilik bozukluğu tanısı almış ve almamış olan bireylerin duygusal zeka düzeyleri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*. 7(1), 85-102.
- Schreiter, S.; Pijnenborg, G. H. & Rot A. H. M. (2013). Empathy in adults with clinical or subclinical depressive symptoms. *Journal of Affective Disord*. 150, 1-16.
- Solak, N. (2011). *Spor Yapan ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi - Çorum İli Örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sutton, J. (2001). Bullies: Thugs of thinkers? *The Psychologist*. 14. 530-534.
- Takış, Ö. (2007). *Ortaöğretim Kurumları İçin Geliştirilen Zorbaca Davranışlarla Baş Edebilme Programının Etkisinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tully, E. C.; Ames, A. M.; Garcia, S. E. & Donohue, M. R. (2015). Quadratic associations between empathy and depression as moderated by emotion dysregulation. *The Journal of Psychol*, 150, 15-35.
- TDK (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime (TT: 25.06.2018).
- Ünal, G. (1997). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Eğilimlerinde Gözlenen Değişmeler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Wolke, D.; Woods, S.; Stanford, K. & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92, 673-696.
- Yaman, E.; Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileri ile okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yiğitbaş, Ç.; Deveci, S. E.; Açık, Y.; Ozan, A. T. & Oğuzöncül, A. F. (2013). Sağlık eğitimi alan bir grup öğrencinin empatik eğilim ve becerisi. *S.D.Ü Sağlık Bilimleri Dergisi*. 4(1), 7-13.